

Researchers have still not come up with a detailed explanation of the mechanism behind the sick house syndrome, but the source of the problem is believed to be the volatile chemical substances contained in building materials [8].

Існують серйозні „дорослі” хвороби, які зустрічаються в людей як чоловічої так і жіночої статі. Наслідком деяких з них є смерть хворого. На їх існування вказують такі стійкі неологічні сполуки: *economy class syndrome* (форма флєбіту/запалення вени, при якому після знаходження в нерухомому стані в тісному просторі довгий час в нижніх кінцівках з’являється тромб), *sedentary death syndrome* (смерть, спричинена гіподинамією та поганим харчуванням) та ін.

This type of schedule has become so common that last year the British science journal The Lancet published a study pointing to a new medical condition, “economy class syndrome” as major contributor to heart disease and stroke deaths among business people (International Herald Tribune, May 2000).

Наведені в даній статті приклади та існування їх еквівалентів в українській мові свідчать про віддзеркалення в мові позамовних явищ, у нашому випадку нових різноманітних серйозних хвороб. Вважаємо перспективним подальше дослідження нових сполук слів із ключовим компонентом “syndrome” для виявлення інших груп позамовних явищ, що вплинули на виникнення цих сполук.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Полложин М.М., Венжинович Н.Ф. Концепт як базова когнітивна сутність // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К., 2001. – №5. – С. 182-184.
2. Розмаріца І.О. Вербальна репрезентація концепту “climate change” в англійській картині світу // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К., 2002. – №7. – С. 440-447.
3. False memory syndrome. – [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/False_memory_syndrome.
4. Gianaro C. Chernobyl’s Legacy. – [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу: <http://researchmagazine.uga.edu/summer99/chernobyl.html>.
5. Girl hit by fish odour syndrome. – [Електронний ресурс]. – 2003. – Режим доступу: http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=story_18-3-2003_pg9_8.
6. Hicks R. Cot death. – [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk/health/conditions/cotdeath2.shtml>.
7. Jennifer W. Is School Making Your Child Sick? Incidence of Sick Schools on the Rise Nationwide. – [Електронний ресурс]. – 2002. – Режим доступу: www.generationgreen.org/news-2002-10e.htm.
8. Sick House Syndrome. – [Електронний ресурс]. – 2003. – Режим доступу: http://mdn.mainichi.co.jp/news/archive/200301/21/20030121p2a00m0oa_026000c.html.
9. Siegwart G. The Gulf War Syndrome – a Parallel to Chernobyl: Documentation of the Aftermath of the Gulf War. – [Електронний ресурс]. – 2003. – Режим доступу: www.firethistime.org/guntheressay.htm.
10. Toxic shock. – [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу: http://kidshealth.org/parent/infections/skin/toxic_shock.html.
11. Toxic shock syndrome. – [Електронний ресурс]. – 2008. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Toxic_shock_syndrome.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Вікторія Вострецова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов.

Наукові інтереси: неологія та фразеологія сучасної англійської мови, когнітивна лінгвістика.

ДО ПИТАННЯ ПРО ТИПОЛОГІЮ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ МИТНОЇ СПРАВИ

Віра ДЕЙНЕКА (Донецьк, Україна)

У статті розглянуто основні типи найменування спеціальних понять, закріплених у професійній підмові митної справи, основні засоби її тенденції їх формування й розвитку.

Main types and names for special terms fixed in professional sublanguage of customs affair, main ways and tendencies of their forming and development were examined in the article.

Термінологічна лексика як органічна складова лексичної системи національної мови є одним із найбільш рухомих пластів мовної системи. Термінологія митної справи в українській мові знаходиться в динамічному стані у зв’язку з тими суспільно-політичними процесами, що відбуваються в останні десятиліття: формуються нові політичні умови для зовнішньоекономічної інтеграції, активізуються зовнішньоторговельні відносини із зарубіжними партнерами. Необхідність реалізації нової митної політики, яка сприяє економічному розвитку та забезпечує економічну безпеку держави, є поштовхом для розбудови наукової галузевої термінології.

Проблеми галузевих термінологій привертають увагу широкого кола науковців, які у своїх працях досліджують, що таке термін, які його іманентні ознаки, які характеристики він повинен мати для оптимізації процесу термінологічної номінації в актах спеціальної комунікації, який склад спеціальної лексики тощо [2; 3; 4; 5; 7; 8; 9; 10].

Перед сучасним галузевим термінознавством стоїть завдання удосконалення терміносистеми митної справи. Типологія й систематизація термінолексики митної справи є важливим етапом для її подальшої кодифікації, необхідною умовою раціонального термінологічного регулювання.

Мета статті – виявити основні типи найменування спеціальних понять, закріплених у професійній підмові митної справи, основні засоби й тенденції їх формування й розвитку.

У системі засобів номінації спеціальних понять будь-якої професійної підмови центральне місце посідають терміни. Як відомо, термін – це багатоаспектна одиниця мови, при описі якої береться до уваги ціла низка основних складових: предметна, семантична, структурна, когнітивна. В.П. Даниленко у своїй монографії пропонує 19 визначень терміна [3: 83-86]. У цьому дослідженні термінології митної справи як основне буде використане таке визначення: термін – це слово або словосполучення спеціальної сфери вживання, яке створюється (запозичується чи приймається) для точного вираження спеціальних понять, і засноване на дефініції. Визначаючи іманентні ознаки терміна, перш за все беремо до уваги номінативність (термін використовується для номінації спеціальних понять певної сфери), приналежність до певної тематичної галузі (обмеженість сфери номінації), приналежність до певної термінологічної системи (системність терміна), змістову точність, наявність наукового визначення – дефініції. Змістова точність терміна пов'язана з природою позначуваного ним поняття. С.Д. Шелов, досліджуючи мовні засоби фіксації понятійного змісту терміна й подаючи типологію дефініцій термінів, виокремлює залежно від типу позначуваного поняття терміни з поліморфними (м'якими) та мономорфними (твердими) поняттями. На його думку, терміни, що позначають поліморфні поняття, допускають певну інтерпретацію, терміни ж, що позначають мономорфні поняття інтерпретації не допускають [10: 20].

Термінологія митної справи як системно обумовлена й організована сукупність термінів створюється на основі класифікації понять певних галузей знань. За кожним терміном закріплюється сукупність концептів, при цьому система термінологічних номінацій постійно розвивається одночасно з системою наукового знання, понятійного апарату галузевої науки, оскільки жодна наука не може мати застиглу, раз і назавжди дану класифікацію понять певної галузі. Отже, термін є результатом вербалізації спеціального знання як когнітивної моделі, певним чином організованої й спрямованої на саморозвиток.

Одним з основних етапів вивчення спеціального поняття є встановлення дефініції терміна. Дефініція терміна закріплює внутрішньосистемні зв'язки терміна: своє значення термін набуває виключно як член певної терміносистеми, і це значення терміна пояснюється з опорою на інші терміни відповідної терміносистеми.

Формальна, морфологічна структура терміна певною мірою пов'язана з його семантикою. Як загальну тенденцію можна прослідкувати певну взаємозалежність між складністю у смисловому відношенні спеціального поняття й кількістю терміноелементів, використаних для утворення терміна. Більш складне спеціальне поняття залучає для утворення терміна більшу кількість терміноелементів, а чим більше терміноелементів у складі терміна, тим більший обсяг інформації містить така термінологічна назва. (Терміноелементом вважається мінімальна структурна одиниця терміна з фіксованим значенням, яка бере участь у термінотворенні й являє собою слово у складі складного терміна, символ у складі символослів, основу або словоутворювальну морфему у складі складних або похідних слів) [5: 101-107].

У термінознавстві для створення нових термінологічних одиниць активно використовуються різні аналітичні форми тоді, коли ресурси морфологічного словотворення виявляються недостатніми для задоволення потреб певної професійної підмови. Так, у терміносистемі митної справи поряд з однослівними термінами (номінаціями синтетичного типу), наприклад *декларація, ввіз/вивіз, консигнація, конфіскація, перевізник, відчуження,*

використовуються номінативні одиниці аналітичного типу: *країна походження товарів, транспортні засоби, митне забезпечення, контрафактні товари, зона митного контролю, судно каботажного плавання* тощо.

Загалом у терміносистемах понад 70 % термінів – словосполучення [7: 171]. У термінології митної справи також переважає аналітичний тип термінотворення. Так, із 41 основних термінологічних найменувань, визначених у статті 1 Митного кодексу України [6: 4-10], тільки 9 є однослівними термінами (*громадяни, декларант, нерезиденти, особи, перевізник, підприємство, предмети, резиденти, товари*), а решта – термінологічні утворення різної будови.

Серед аналітичних термінів митної справи багато термінів двох- і трьохелементної будови, проте є термінологічні номінації, що складаються й із більшої кількості слів. Ці, так звані, полілексемні номінативні одиниці, у працях окремих учених [2: 5] кваліфікуються як *передтерміни, квазітерміни* (*квазі...* – перша частина складних слів, що значенням відповідає прикметникам *несправжній, уявний* [1]). До квазітермінів відносять стійко відтворювані термінологічні одиниці, які складаються не менше ніж з двох терміноелементів, що функціонують самостійно у певній терміносистемі, дефініції яких включаються до загального змісту квазітерміна, і при цьому він має власну дефініцію. Таким чином, квазітерміни можна вважати структурним різновидом термінів.

Квазітермінами митної справи є: *зберігання товарів на митному ліцензійному складі; товари заборонені до ввезення/вивезення/транзиту; переміщення товарів через митний кордон України у супроводжуваному багажі; переміщення товарів через митний кордон України у ручній поклажі; переміщення товарів через митний кордон України у міжнародних експрес-відправленнях; митний огляд товарів і транспортних засобів; товари, що містять об'єкти інтелектуальної власності* тощо.

Основним критерієм відмінності квазітермінів від вільного поєднання термінів є наявність чітко визначених дефініцій терміноелементів, які їх формують. Наприклад: *переміщення товарів через митний кордон України у супроводжуваному багажі – переміщення через митний кордон України товарів, що належать громадянам, у багажних відділеннях транспортних засобів, якими прямують ці громадяни або уповноважені ними особи, з оформленням багажних документів. Терміноелементи цього квазітерміна “переміщення”, “товари”, “багаж” існують у терміносистемі митної справи як цілком самостійні терміни: переміщення – сукупність дій, пов'язаних із ввезенням на митну територію України, вивезенням з цієї території або транзитом через територію України товарів, транспортних засобів та інших предметів у будь-який спосіб, будь-якими засобами та видами транспорту, включаючи використання з цією метою трубопровідного транспорту та ліній електропередач; товари – будь-яке рухоме майно (у тому числі валютні цінності, культурні цінності), електрична, тепла та інші види енергії, а також транспортні засоби, за винятком транспортних засобів, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України; багаж – речі, предмети особистого користування, що провозяться через митний кордон у різного роду упакуванні відповідно до договору перевезення, при наявності документа, що засвідчує договір перевезення багажу* [6]. Як бачимо, значення квазітерміна не є сукупністю значень його складових, хоча інформація, що міститься у термінах “*переміщення*”, “*товари*”, “*багаж*” повністю включається до значення квазітерміна.

Кожна сучасна галузева терміносистема, що перебуває в розвитку, неминує містити номінації нових понять, що лише формуються, не мають дефініцій і певною мірою допускають вільну інтерпретацію свого значення. У багатьох випадках ці поняття сформовані досить чітко, але для їх позначення в мові немає спеціального терміна, тому використовуються описові звороти. Такі багатослівні номінативні звороти сучасні вчені відносять до передтермінів [2; 5; 9]. Є.О. Федорченко дає їм таке визначення: “Передтерміни – це слова або сполучення слів, що функціонують для позначення спеціальних понять, з нечітко вираженими конституційованими ознаками терміна (як правило передтерміни не мають загальноприйнятої дефініції й / або не відповідають вимозі стислості, оскільки

звичайно включають до своєї структури ряди з сурядним зв'язком і / або дієприкметникові звороти)" [9: 70].

Таким чином, до передтермінів можуть бути віднесені багато номінацій адміністративних правопорушень у галузі митної справи: *незупинення в зоні митного контролю транспортного засобу, що переміщується через митний кордон України; недоставляння до митного органу товарів, транспортних засобів, що перебувають під митним контролем; причалювання до судна, що перебуває під митним контролем, інших суден та інших плаваючих засобів; недекларування товарів, транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України; порушення строків подання митної декларації; заявленя в митній декларації неправдивих відомостей; порушення встановленого маршруту переміщення товарів; порушення встановленого порядку знищення (руйнування) товарів; порушення зобов'язання про зворотне вивезення чи зворотне ввезення товарів; неподання митному органу документів та зразків товарів* тощо.

Використання в ролі терміноелементів загальноживаної лексики не може стати підставою для висновку про вільну її поєднуваність у термінологічних найменуваннях професійної комунікації, оскільки зміст і форма названих багатослівних номінативних словосполучень чітко визначені текстом закону, а наведені приклади номінацій адміністративних правопорушень складають єдину групу аналогів, поряд з номінаціями таких видів правопорушень, як *контрабанда, ухилення від сплати податків*, кваліфікація яких як термінів сумнівів не викликає, що дозволяє не лише терміни й квазітерміни, але й передтерміни відносити до термінологічної лексики.

Поряд з термінологічними найменуваннями до професійної підмови митної справи входять номенклатурні найменування. Дослідники галузевих підмов вказують на тісний зв'язок номенклатури з термінологією: "У системі професійних позначень використовуються номенклатурні знаки, за допомогою яких реалізується понятійна змістовність терміна; такі позначення безпосередньо не пов'язані з системою визначень, але зорієнтовані на позначуване, на предмет, який вписаний у систему понять за родовою значимістю тих реалій, що виділяються номенклатурними знаками" [4: 6]. Переважна більшість номенклатурних найменувань, що функціонують у сфері митної справи, належить до якої-небудь професійної підмови (напр.: технічна номенклатура: *доглядовий металодетектор, оглядовий щуп-зонд, ендоскоп, локатор, мікроскоп, флексоскоп, флюороскоп, кристалографія, телескоп*; фармакологічна номенклатура: *амфетамін, барбітурати, галюциногени, метаквалон, кодеїн, морфін, героїн, кокаїн*). Також у ролі номенклатурних позначень у сфері митної справи (товарна номенклатура зовнішньоекономічної діяльності / ТН ЗЕД) зустрічаються загальноживані слова: "частини", "приналежності", "заготовка", "залишкова" тощо.

Номенклатурні найменування разом з термінами, що співвідносяться з ними за значенням, складають єдині семантичні групи. Так, термін *технічні засоби митного контролю / ТЗМК* є родовою номінацією по відношенню до номенклатурних найменувань *доглядовий металодетектор, оглядове дзеркало, ендоскоп, локатор, флюороскоп, освітлювач, бінокль, прилад нічного бачення* та ін., термін *наркотичні речовини* – до номенклатурних найменувань *амобарбітал, амфетамін, кодеїн, морфін, героїн, кокаїн, ЛСД, марихуана, гашиш, опій, крэк, канабіс, промедол* та ін. Як бачимо, номенклатурні найменування кількісно суттєво перевищують співвіднесені з ними терміни.

До складу номенклатурних найменувань сфери митної справи входять і власні назви. "Власні назви в їх повному обсязі відносяться до спеціальної лексики" [8: 30]. Включаючись до дискурсу юридичних, інформаційних документів, найменування установ, організацій, певних спеціалізованих систем перетворюються на типові одиниці спеціальної лексики (*Державна митна служба України (ДМСУ), Державний митний комітет України (ДМКУ), Гармонізована система (ГС), Державна служба експертного контролю (ДСЕК)*).

Таким чином, проаналізувавши основні типи найменувань спеціальних понять митної справи, можна виділити три групи термінологічних номінацій: терміни, квазітерміни й передтерміни. Від термінологічної номінації митної справи слід відокремлювати номенклатурні найменування, представлені лексичними одиницями різного роду, які

співвідносяться з термінами, як основною, центральною одиницею підмови спеціальності, але не можуть бути віднесені до термінолексики.

Матеріали, що представлені у статті, свідчать про необхідність подальших глибоких і багатоаспектних досліджень професійної підмови митної справи з опорою на досягнення типологічного термінознавства, оскільки названі типи спеціальної лексики не являють собою повний перелік її різновидів. У підмові спеціальності функціонує значно більша кількість термінологічних і терміноподібних одиниць, беззастережне віднесення яких до термінів видається досить спірним, хоча деякі конституювані ознаки терміна такі одиниці мають. Розв'язання проблеми розмежування полілексемних термінів і вільних термінологічних поєднань пов'язується з уточненням переліку терміномоделей галузевої термінології, а також описом специфіки синтагматичної поєднуваності термінолексики.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
2. Гринёв С.В. Введение в терминоведение. – М.: Изд-во Моск. лицея, 1993. – 309 с.
3. Даниленко В.П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания. – М.: Наука, 1977. – 246 с.
4. Кожин А.Н. Лексико-семантические процессы в русском языке периода Великой Отечественной войны. – М.: Наука, 1985. – 291 с.
5. Кудашев И.С., Хаютин А.Д. К вопросу о формах терминов и терминологических элементов // Лексикология. Терминоведение. Стилистика. – Москва-Рязань, 2003. – С.101-107.
6. Митний кодекс України. – Х.: ТОВ «Одісей», 2007. – 216 с.
7. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: Підручник. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
8. Суперанская А.В., Подольская Н. В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. – М.: Наука, 1989. – 246 с.
9. Федорченко Е.А. Процессы терминологизации общелитературной лексики в языке таможенного законодательства // Средства номинации и предикации в русском языке. – М.: Наука, 2001. – С. 67-78.
10. Шелов С.Д. Опыт построения терминологической теории: значение и определение терминов: Автореф. дис...-др филол. наук. – М.: МГУ, 1995. – 35с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Віра Дейнека – старший викладач кафедри українознавства Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського).

Наукові інтереси: термінознавство, термінологія митної справи.

ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ ФОКУС СЕМАНТИКИ ЕКСПЕРІЕНТИВІВ (на матеріалі англійської, польської та української мов)

Олег ДЕМЕНЧУК (Рівне, Україна)

Стаття присвячена аналізу ідентифікаційного фокуса семантики експерієнційної (кологративної) лексики. Вводиться поняття «семантична функція фокуса». Встановлюються ключові семантичні актанти лінгвістичної ситуації «ідентифікаційна експерієнція». Визначаються характеристики семантичних ролей ідентифікаційних експерієнтивів в англійській, польській та українській мовах.

The article deals with a focus constituent of experiential (colour) lexemes' semantics in the aspect of identifying nomination. The notion of "focus semantic function" is introduced. The principal semantic actants of an "identifying experiential" linguistic situation are ascertained. The characteristics of identifying experientives in English, Polish, and Ukrainian are determined.

Одним із ключових понять сучасної лінгвістики є «фокус» – концепт, який репрезентує інформацію, виділену за ознакою доповнення або протиставлення інформації, введених попередньо, див. [9: 277]. Основними парадигмами, які культивують поняття «фокус» у сучасній лінгвістиці, вважаються парадигми генеративна та когнітивно-дискурсивна.

В теорії генеративної граматики (M. Halle, N. Chomsky, M. Room, M. Krifka, E. Selkirk) поняття «фокус» застосовується щодо тих мовних одиниць, які характеризуються рематичним (просодичним або синтаксичним) виділенням, на підставі введення ними « нової » інформації. У рамках функціонального та когнітивного підходів «фокус» стає провідним поняттям, яке описує особливості реалізації дискурсивних стратегій. В аспекті положень когнітивної теорії дискурсу (W. Chafe, R. Tomlin), референційно-рольової граматики (R. Van Valin & R. La Polla), граматики зв'язного тексту (T. van Dijk), теорії концептуальної інтеграції (G. Fauconnier, J. Dinsmore, M. Cutrer) поняття «фокус» використовується з метою з'ясування природи когерентності тексту, розподілу та передачі інформації у дискурсивних практиках, успішності та ефективності комунікації тощо.